

интеллектуальной сферы. Акцентируется внимание на коррекционно-развивающей направленности содержания трудового обучения, усилении содержательной составляющей на основе коррекционно-развивающих занятий.

Ключевые слова: комплексное нарушение развития, трудовое обучение, методика трудового обучения, детский церебральный паралич, умственно отсталые школьники, общетрудовые умения, коррекционно-развивающие занятия.

Chebotarova O.V Conceptual bases of the maintenance of labor training in a special school in modern conditions of reforming education

The article presents the modern conceptual approaches that are taken into account in developing the content of labor training in a special school for children with intellectual disabilities and the musculoskeletal system. The general and special methods of labor training in special education are characterized. Methodical bases of realization of the innovative content of labor training pupils with complex developmental disorders, which combine disorders of the musculoskeletal system (cerebral palsy) and intellectual spheres. The attention is focused on correctional and development orientation of the content of labor training, strengthening the content components based correctional and developing lessons. An important part of the innovation content of labor training in a special school is the use of teaching methods, which consist of programs, textbooks, teaching manuals, instructional materials for students.

Keywords: complex developmental disorder, labor training, labor training technique, cerebral palsy, mentally retarded students, labor skills, correctional and developmental activities.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016 р.

Статтю прийнято до друку 04.11.2016 р.

Рецензент: д. п. н., проф. Супрун М. О.

УДК: 376.091.64-056.36(477)"1991\2005"

Чепурна Л.Г.

**УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТОВОГО НАПОВНЕННЯ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ
ДЛЯ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД 1991-2005 Р.**

У статті розглядається проблема розробки та створення вітчизняних підручників для навчання учнів з порушеннями розумового розвитку та оновлення їх змісту в період з 1991 по 2005 роки. Проаналізовані дослідження вчених-дефектологів України, які теоретично обґрунтували необхідність корекційного підходу до розробки змісту спеціальних шкільних підручників для розумово відсталих учнів. Зроблений психолого-педагогічний аналіз діючих шкільних підручників в Україні та визначені підходи до оновлення та удосконалення їх змісту.

Ключові слова: дефектологія, зміст, шкільний підручник, розумово відсталі учні, психолого-педагогічний аналіз.

Постановка проблеми. Проблема розробки та створення вітчизняних підручників для навчання учнів з порушеннями розумового розвитку в Україні стала особливо актуальною з 1991 року після здобуття Україною незалежності.

В цей період формування національної системи освіти, оновлення її змісту вимагали перегляду сутності також і шкільного підручника для допоміжних шкіл України. Засади функціонування національної школи було окреслено в таких нормативних документах: Концепція середньої загальноосвітньої школи (1992), Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) (1993), Концепція гуманітаризації загальної середньої освіти (1994), Концепція реабілітації дітей – інвалідів та дітей з обмеженими фізичними чи розумовими можливостями (1996), Державний стандарт загальної середньої освіти (1996).

Значну допомогу у виданні підручників для масової та допоміжної школи надавали наукові щорічні конференції, на яких обговорювалися проблеми шкільного підручника. Поступово почали виходити нові підручники з читання і української мови. Так, станом на 1 червня 1997 року загалом по системі освіти України з рекомендованих до друку 335 назв підручників було видано всього 30 (О.Я.Савченко).

Важливими завданнями реформування змісту шкільних підручників було визнано забезпечення національної спрямованості (І.Я.Лернер, Н.М.Шахмаєв). Сучасний підручник передбачав реалізацію таких психолого - педагогічних функцій, як загальноосвітньої, розвивальної та виховної (А.З.Рахімов). В новому підручнику мають бути враховані методологічні, психологічні та дидактичні компоненти (А.В.Хуторской) Система викладу навчального матеріалу в підручнику повинна сприяти формуванню логічного мислення, способам організації самоосвіти учнів. У відповідності до мети навчання і програми зміст підручника повинен сприяти розвитку та вихованню (М.Н.Скаткін). Він повинен бути орієнтований не тільки на засвоєння готових знань, а й на їх пошук (А.Г.Мордкович, Л.В.Тарасов). Особлива увага в сучасних підручниках повинна надаватись текстовому матеріалу, так як розуміння вивчаємого

матеріалу полегшує процес його засвоєння. Навчальний текст повинен бути джерелом пізнавальних завдань і проблем, які потрібно знайти і вирішити (Л.П.Доблаєв). Підручник повинен стимулювати інтерес учнів до навчального предмету, завдання подаватися в цікавій формі, стимулювати розумову активність. Знання не повинні даватися в готовому вигляді. Навчальний матеріал повинен бути різноманітним, доступним, посилюючим для розуміння учнів (Г.Г.Граник, Л.Я.Концевая, С.М.Бондаренко). Сучасний підручник вимагає принципово нового підходу до конструювання структури підручника, враховуючи психологічні закономірності формування мислення та особистості.

Стосовно розробки змісту сучасних підручників для навчання розумово відсталих дітей необхідно враховувати реалізацію важливих принципів корекційного впливу на розумово відсталих учнів, а саме:

- корекцію недоліків розвитку пізнавальних процесів;
- корекцію мовленнєвого розвитку;
- корекцію емоційно-вольової сфери;
- корекцію порушень моторики, фізичного розвитку;
- корекцію соціальної поведінки.

В корекційній педагогіці існують дослідження, в яких теоретично обґрунтовані закономірні положення, які відображають сутність корекційного підходу до розробки змісту шкільних підручників для розумово відсталих учнів (В.М.Синьов, О.М.Граборов, Г.М.Дульнев, І.Г.Єременко, В.А.Липа, В.Г.Петрова, С.Ф.Ніколаєв, А.П.Ляшенко, В.С.Лікій, В.Є.Турчинська, Н.П.Кравець, К.В.Луцько, В.С.Лікій, О.П. Хохліна, Л.С.Вавіна та ін. В цих дослідженнях вивчалися питання підвищення якості засвоєння навчальної інформації розумово відсталими та виявлені деякі важливі умови посилення значущості корекційної роботи засобами шкільного підручника, які є, на нашу думку, важливими при підходах до розробки сучасних корекційних підручників для навчання розумово відсталих дітей.

В.С.Лікій розробив систему завдань репродуктивного, пізнавально - пошукового та творчого характеру для самостійної роботи учнів допоміжної школи при вивченні географії. Так виконання завдань репродуктивного характеру (відтворюючих, тренувальних, оглядових, перевірочних) вимагає активності мнемічної та мовленнєвої діяльності, а також здійснення мисленнєвих операцій по конкретизації узагальнень, порівнянь при прямому переносі. Завдання пізнавально-пошукового типу включає учнів в діяльність, яка вимагає розвитку спостережливості, уваги, осмислювання навчального завдання, що сприяє здійсненню аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та конкретизації для побудови самостійних умозаключень. Творчі завдання сприяють розвитку у учнів уяви, мисленнєвої та мовленнєвої діяльності [1, с.10-15].

В.Є.Турчинська, вивчаючи питому вагу евристичних дій розумово відсталих учнів в процесі навчання, показала, що при дослідженні учнів виявлена ефективність прийомів, які стимулюють розумову діяльність учнів допоміжної школи на етапі вивчення нового навчального матеріалу, а саме, постановка евристичних запитань на основі виконання учнями дослідів та інших практичних завдань, які передують поясненню нового матеріалу і дають уявлення учням шляхом використання наочних посібників. В.Є.Турчинська на основі експериментального дослідження рекомендує для створення у розумово відсталих учнів установок на сприйняття нового матеріалу користуватися не одним прийомом, а використовувати різні їх сполучення. [2,128с.]. Метою підвищення активності мислення учнів як продуктивного пізнавального процесу при вирішенні різних типів навчальних завдань, В.М.Синьов пропонує застосування різних типів навчально-пізнавальних завдань в навчальному процесі, виконання яких вимагає активного мислення учнів в сукупності з іншими пізнавальними процесами, що створює умови для попередження і корекції недоліків змістового компоненту інтелектуального розвитку розумово відсталих учнів. Використання цих типів завдань в системі дозволить здійснити корекційний вплив на якість знань розумово відсталих учнів. Такі типи завдань спрямовані на:

- аналіз сприймаємого навчального матеріалу з метою визначення в ньому головного, встановлення логічного складу інформації;
- порівняння вивчаємих предметів і явищ на схожість та відмінність;
- виділення суттєвих ознак в об'єктах, їх абстрагування ознак і диференціацію суттєвого і несуттєвого;

- узагальнення суттєвих ознак і визначення понять і закономірностей шляхом побудови індуктивних умозаключень;
- конкретизацію узагальнень для визначення загального в одиничному шляхом побудови дедуктивних умозаключень;
- співвіднесення наочно-образних, узагальнено-образних, понятійно-вербальних, наочно-символічних форм відображення пізнаваних об'єктів;
- виявлення причинно-наслідкових зв'язків в вивчаємому матеріалі, встановлення « ланцюгової залежності», а також осмислення двосторонніх залежностей між компонентами каузальних залежностей;
- доказовість та заперечення;
- вибіркоче абстрагування, відтворення і застосування фрагментів вивченої інформації;
- складання плану навчального тексту і його відтворення;
- монологічне відтворення сукупності знань в їх логічній системі;
- критичну оцінку сприймаємої інформації;
- створення уявних образів;
- практичне застосування отриманих знань. [3]

Психолого-педагогічний аналіз існуючих підручників з рідної мови і читання для допоміжної школи в Україні показує, що вони за змістом, структурою, художнім оформленням та поліграфічним виконанням не відповідають світовому рівню, психічним особливостям і пізнавальним можливостям розумово відсталих учнів. Підручник для допоміжної школи за своєю спрямованістю повинен бути загальноосвітньою, корекційно-розвивальною навчальною книжкою, зберігаючи науковість, діалектичність змісту- форми й функції – структури. Він буде повноцінно функціонувати за умови використання навчальної програми, дидактичних та аудіовізуальних посібників, робочого зошита, тезаурусу, системи педагогічних технологій і навчальної техніки (Л.С.Вавіна) [4.с.165-166].

Досліджуючи структуру сучасного підручника з читання для допоміжних шкіл Н.П.Кравець вказує, що у підручниках особливої уваги потребує розгортання змісту навчального, текстового матеріалу. А саме, тексти в читанках повинні бути науково достовірними, нести нову інформацію, справляти позитивний емоційний вплив на учнів, мати певний обсяг. Так , тексти для читання повинні займати: 2 клас – 0,5 сторінки, 3 клас – 2/3сторінки, 4 клас - 1,5-2 сторінки. У 7-8 класах твір одного автора повинен вивчатися не більше як 3-4 уроки. Матеріал кожної сторінки вчитель повинен використовувати протягом одного уроку. (С.162) Зміст підручника необхідно підкріпити дидактично доцільним ілюстративним матеріалом – предметними (семантизуюча ілюстративність), сюжетними та серією сюжетних малюнків.

Таким чином, розробляючи підручники з читання для допоміжної школи, авторам варто звертати увагу на лексику творів та її доступність учням з порушеннями у розумовому розвитку; якість доцільність і місце ілюстративного матеріалу; місце і роль запитань евристичного спрямування в орієнтовному апараті. За своєю структурою підручники з рідної мови, читання для молодших класів мають бути найбільш інтегрованими і диференційованими, включати технологію співпраці вчителя та учнів. Важливо звертати увагу на виділення доступних за обсягом розділів і підрозділів, завдань для самостійної роботи, правил, довідкової та пояснювальної частини , пам'яток тощо. Особливої уваги набуває вміщення у підручники ілюстрацій. (Л.С.Вавіна, Н.П.Кравець, В.Є.Турчинська).[4, 5].

Під керівництвом доктора педагогічних наук, дійсного члена АПН України Віталія Івановича Бондаря науковці лабораторії олігофренопедагогіки Інституту дефектології АПН України розпочали ґрунтовні дослідження стосовно модернізації змісту шкільного підручника для допоміжних шкіл (І.Г.Єременко, Г.М.Мерсіянова, О.П.Хохліна, Н.П.Кравець, В.І.Бондар, Л.С.Вавіна, Л.С.Ступнікова та інші). Результати досліджень відображено у навчальних програмах, підручниках та посібниках для допоміжної школи. Важливою складовою оновленого змісту програм стала розробка та впровадження у допоміжній школі нових навчальних підручників та методичних посібників. Зокрема, співробітниками Інституту дефектології були розроблені та опубліковані підручники нового покоління для учнів різних типів спеціальних шкіл. Серед них: «Швейна справа» для 5 класу допоміжної школи (Г.М.Мерсіянова, 2001); «Літературна читанка» для 7 класу допоміжної школи (І.Г.Єременко, Н.П.Кравець, 1999);

«Літературне читання» для 7 класу допоміжної школи (Н.П.Кравець, 2003); «Українська мова» для 2 класу допоміжної школи (Г.М.Мерсіянова, 2000); «Фізика» для 8 класу допоміжної школи (В.І.Бондар, Л.М.Гнатюк, 2002); «Фізика» для 9 класу допоміжної школи (В.І.Бондар, Л.М.Гнатюк, 2003); «Математика» для 1 класу допоміжної школи (К.В.Ардобацька, М.В.Богданович, Г.М.Мерсіянова, 1994); «Українська мова», для 2 класу допоміжної школи (Г.М.Мерсіянова, 1994р.); «Буквар» для допоміжної школи (Л.С.Вавіна, 1995р.); «Фізика», 8 клас (В.І.Бондар, 1996р.); «Трудове навчання», для 2 класу допоміжної школи (Г.М.Мерсіянова, О.П.Хохліна); «Читанка» для 2 класу (Н.П.Кравець, Кривенчук, 1997) та методичних посібників для вчителів допоміжної школи, присвячених навчанню мови, письма, швейної справи, фізичного виховання, трудового навчання, пропедевтичних основ формування готовності до навчання у допоміжній школі. (Л.С.Вавіна, Н.П.Кравець, Г.М.Мерсіянова, М.О.Козленко, О.П.Хохліна, І.Г.Єременко).

Корінний перелом її роботи розпочався з прийняття у 1996 році концепції Державного стандарту загальної середньої освіти в Україні. У зв'язку з цим, після прийняття концепції спеціальної освіти (1996р.) розпочалося реформування і спеціальної освіти, в тому числі освіти і для розумово відсталих дітей. Постало питання про створення нового покоління підручників, яке передбачало покращення окремих фрагментів змісту (корекційно-розвивальне спрямування, національний колорит, народознавчий компонент тощо). Основні положення концепції загальної освіти відбилися і на розвитку спеціальної освіти. Насамперед було необхідно забезпечити національну спрямованість змісту. По-друге - спрямування у спеціальній школі навчального процесу на особистісно - орієнтоване навчання й виховання вимагало розробки змісту освіти, який би відповідав цьому напрямку.

Розробити і впровадити варіативні навчальні плани, програми, підручники, дидактичні матеріали для кожного типу корекційних закладів, були розраховані на індивідуальні можливості кожної категорії дітей. У підручнику повинен реалізуватися матеріал змістових ліній Державного стандарту відповідно до освітньої галузі, яку представляє предмет.

Системний підхід до здійснення підходів до розробки шкільних підручників для допоміжних шкіл передбачав вирішення наступних завдань:

- надання учням знань (як змістової основи розумової діяльності);
- розвиток розумової діяльності, яка передбачає формування у учнів способів її виконання;
- формування особистісних якостей, які оптимізують їх розумову діяльність.

Проблема створення вітчизняних підручників для допоміжних шкіл стала досить актуальною не лише за мовою викладу, а й за змістом. Змістове наповнення усіх підручників вимагало докорінної зміни, особливо текстовий матеріал з усіх загальноосвітніх предметів. Проведене дослідження щодо аналізу складності навчальних текстів діючих підручників «Читанка» для 2-9 класів допоміжної школи дало змогу з'ясувати, що рівень складності текстів недостатньо чітко проектується попередньо і автор тільки систематизує тексти за тематикою. Кожний підручник є сукупністю текстів, ніж їх спеціально розробленою системою. І тому є необхідність розробки більш ґрунтовного підходу до формування змісту навчального матеріалу та його представлення у системі книг з одного навчального предмета на основі визначення орієнтовного рівня засвоєння конкретного навчального матеріалу в залежності від мети навчання, корекційних цілей та рівня підготовленості учнів. (В.Є.Турчинська) [2].

До процесу творення підручників нового покоління передбачено було залучати талановитих авторів з учительського середовища.

Значну допомогу у виданні підручників для масової та допоміжної школи надавали наукові щорічні конференції, на яких обговорювалися проблеми шкільного підручника. Поступово почали виходити нові підручники з читання і української мови. Так, станом на 1 червня 1997 року загалом по системі освіти України з рекомендованих до друку 335 назв підручників було видано всього 30.

Психолого-педагогічний аналіз підручників показав, що в цей період підручники з рідної мови зазнали певних змін. Детально проаналізувавши структуру та їх зміст, ми визначили, що в розроблених підручниках підкреслюється інформативність та пізнавальність апарату організації засвоєння знань; посилюється корекційна спрямованість підручників. Помітно збільшилася кількість завдань пошукового та творчого спрямування. Мотиваційна функція реалізується шляхом включення завдань на спостереження, застосовуються різні форми організації навчальної діяльності. Автори намагаються

виділити критерії добору ілюстративного матеріалу, хоча обсяг ілюстрацій недостатній.

У 1997 року вийшла читанка для 2 класу (автори Кривенчук С.С., Кравець Н.П.). В підручнику повністю оновлений текстовий матеріал. Важливе місце в методичному апараті підручників відводиться завданням з формування складових навичок читання, завдання на розвиток зв'язного мовлення. Позитивним є те, що подача матеріалу для позакласного читання подано у спеціальному розділі за тематикою основних розділів. У методичному апараті подаються запитання на з'ясування вражень від творів, завдання на розвиток сприймання. Методичний апарат не переобтяжується запитаннями і завданнями, оскільки косність нервових процесів, уповільненість мовленнєвої і практичної діяльності не дозволяють розумово відсталим учням швидко переключатися з одного виду роботи на інший. Цінним є вміщення у методичному апараті запитань евристичного спрямування, які вчать і змушують учнів міркувати, висловлювати свої думки, самостійно робити умовисновки. Серед запитань до текстів є проблемні запитання, спрямовані на розвиток логічного мислення учнів. Значна увага надана словниковій роботі – у книжці дано пояснення слів як після текстів, так і в кінці підручника. В кінці підручника є тлумачний словничок, який привчає учнів до самостійної роботи з книгою. Ілюстративний матеріал підручника розміщується у певній послідовності щодо змісту тексту. І хоча обсяг ілюстрацій незначний, в них визначається їх дидактична і виховна цінність. В змісті підручника також врахований і рівень розвитку пізнавальних можливостей учнів [5].

Після затвердження Кабінетом Міністрів України Державного стандарту у 2004 році та прийняття нового базового навчального плану розпочалась розробка і нових навчальних програм для навчання розумово відсталих учнів. Співробітниками лабораторії олігофренопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки у 2003-2004 роках був проведений широкомасштабний експеримент щодо добору змісту освіти з усіх предметів, який відбувався в 2 етапи. Розпочалась розробка нових навчальних програм для підготовчого та 1-4 класів допоміжної школи за новим Державним стандартом та новою структурою.

Базовий навчальний план складався з двох частин – інваріантної і варіативної. Інваріантну частину складали основні предмети, варіативну – факультативи. Змінено кількість годин на вивчення математики, української мови, читання. Згідно прийнятої Постанови, допоміжні школи перейшли на десятирічний термін навчання. Це продиктовано необхідністю надання більш ґрунтовної профільної підготовки учням – випускникам, щодо добору змісту освіти з усіх предметів. Змістовий матеріал розміщувався у кількох колонках. У першій колонці визначався зміст навчального матеріалу; у другій – уміння і навички, якими мають оволодіти учні; у третій – корекційне прогнозування навчальних досягнень учнів.

У програмах було подано систему знань, умінь і навичок, якими повинні оволодіти учні протягом навчання. Досить широко використано у програмах міжпредметні зв'язки. Для 1-2 класів матеріали з української (російської) мови й читання диференційовано. Зміст підібрано з урахуванням того, що підручниками можуть користуватися учні, як з легким так і з помірним ступенем розумової відсталості за умов інтегрованого та інклюзивного навчання.

У зв'язку з введенням у навчальні плани елементів побутової фізики і хімії, було підготовлено навчальні програми для 7-9 класів і підручники: «Фізика», 8 клас (В.І.Бондар, 1996р); «Фізика» для 8 класу допоміжної школи (В.І.Бондар, Л.М.Гнатюк, 2002); «Фізика» для 9 класу допоміжної школи (В.І.Бондар, Л.М.Гнатюк, 2003);

Так, у 2000 році вийшли нові підручники з читання для допоміжних шкіл з російською мовою навчання, українська мова для 3 класу, природознавство для 6 та 7 класів та інші. В основному з усіх предметів вийшли підручники, але зміст їх лише частково відповідав закладеним у стандартах вимогам. Ці підручники мали національну спрямованість, зорієнтовані на особистісно-орієнтоване навчання учнів, поданий матеріал вимагав планування певним колом умінь і навичок для його засвоєння.

Значний крок в удосконаленні змісту навчання в допоміжній школі – видання першого в незалежній Україні підручника з історії України « Оповідання з історії України» для 7 класу допоміжної школи (автор Плешканівська Г.М., Слюсаренко А.Г. 2000). У підручнику подається початковий курс історії України для допоміжної школи. Він дає змогу учням ознайомитися з історичним минулим України, прилучити їх до загально-людських цінностей, досягнень національної культури. Матеріал підручника

викладений в чіткій системі, логічній послідовності, з дотриманням історичної хронології. Тексти доступні розумінню учнів, цікаві, змістовні. Підбір текстів сприяє формуванню у дітей правових та моральних норм життя в суспільстві, їх активної життєвої позиції. Доцільно підібраний матеріал для позакласного читання: оповідання, легенди в яких іде мова від часів давнини до встановлення української державності. Значна увага надана словниковій роботі. В кінці підручника є тлумачний словничок, який допомагає учням пояснити значення слів, розширити знання про видатних діячів давньої України, відтворити хронологію історичних подій та привчає учнів до самостійної роботи з книгою. Ілюстративний матеріал підручника розміщується у певній послідовності щодо змісту тексту. Пріоритетне місце в підручнику займають запитання та завдання репродуктивного та частково пошукового характеру.

Серед предметів, які вивчаються в допоміжній школі, важливе навчальне, виховне, практичне і корекційне значення мають уроки природничо-географічного спрямування. Специфіка таких підручників, які охоплюють зміст галузі Державного стандарту корекційної освіти «Людина і світ», домінуючою функцією якого є оволодіння учнями системи знань про природу, суспільство та людину передбачає сформувати в учнів уявлення про цілісність світу, природне і соціальне оточення як середовище життєдіяльності людини, її належність до природи та суспільства. Зміст та структуру підручників розкриємо на прикладі підручника, який підготовлено відповідно до вимог чинної навчальної програми «Географія України» для 9 класу допоміжної школи (авт. Л. Одинченко, В.Липа, 2014р.). Зміст і структура підручника спрямована на формування у розумово відсталих учнів знань про природні умови і ресурси України, їх раціональне використання. В підручнику спроектовані такі функції, як: мотиваційна, інформаційна, трансформаційна, компетентісно-орієнтована, інтегруюча, корекційно-розвивальна, виховна. Основу підручника складає текст, який автори органічно пов'язали з позатекстовими компонентами. Складовими частинами параграфів є запитання і завдання розміщені на початку, в середині та в кінці тексту та спрямовані на активізацію нових та вже набутих знань, на розкриття взаємозв'язку між географічними явищами та процесами. Запитання і завдання репродуктивного, репродуктивно-продуктивного, продуктивного змісту забезпечує особистісно-орієнтоване навчання, дотримання принципів диференціації, індивідуалізації навчання розумово відсталих. Зміст окремих завдань спрямований на корекцію та розвиток мисленнєвих операцій, формування загальнонавчальних умінь і навичок, уміння користуватися джерелами знань, картографічними посібниками. Наприклад: побажання-поради авторів учням; запитання та завдання до прочитаного «Прочитай, подумай» тощо. Вміщені в підручнику ілюстрації графічного характеру, відображають процеси, явища, просторові та причинно-наслідкові зв'язки сприяють розвитку у учнів абстрактного мислення, аналізу, синтезу, плануванню та відображають географічну дійсність.

Таким чином, аналіз підручникотворення для допоміжних шкіл України за період 1990 - 2005 роки свідчить про його позитивну динаміку. Розпочався активний процес переробки чинних навчальних програм, підручників для навчання розумово відсталих в Україні.

Використана література:

1. **Синев В.Н., Лийкий В.С.** Влияние системы самостоятельных работ на усвоение учащимися вспомогательной школы учебного материала по географии // Вопросы дефектологии: Вып. 9. – К: Рад. школа. – 1974. – с.10-15.
2. **Турчинская В.Е.** Формирование эвристической направленности познавательной деятельности умственно отсталых школьников на основе оптимизации установки: Автореф. дис. ...канд.пед.наук. – Киев, 1976. – 128с.
3. **Синев В.М.** Коррекция интеллектуальных нарушений у учащихся вспомогательной школы Дис. на соискание уч. степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.03 Коррекционная педагогика М. – 1988. – с. 282-284.
4. **Вавіна Л.С.** Особливості змісту і структури сучасного підручника для учнів спеціальної школи. // 36. Наукових праць Проблеми сучасного підручника. – К., 1999 – с.165-166
5. **Кравець Н.П.** До питання про підручники з читання для допоміжної школи. // 36. Наукових праць Проблеми сучасного підручника. – К. – 1999. – с.163-164.

References

1. **Synev V.N., Lykyu V.S.** Vlyuyanye systemy samostoyatel'nykh rabot na usvoenye uchashchymysya vspomohatel'noy shkoly uchebnoho materyala po heohrafyy // Voprosy defektolohyy: Выр. 9. – К: Rad. shkola. – 1974. – s.10-15.
2. **Turchynskaya V.Ye.** Formyrovanye evrysticheskoy napravlennosti poznavatel'noy deyatel'nosti umstvenno ot-stal'nykh shkol'nykov na osnove optymyzatsyy ustanovky: Avtoref. dys. ...kand.ped.nauk. – Kyev, 1976. – 128s.
3. **Synev V.M.** Korrektsyya yntellektual'nykh narushenyy u uchashchykhsya vspomohatel'noy shkoly Dys. na soyskanye uch. stepeny doktora pedahohycheskykh nauk po spetsyal'nosti 13.00.03 Korrektsyonnaya pedahohyka M. – 1988. – s. 282-284.

4. Vavina L.S. Osoblyvosti zmistu i struktury suchasnoho pidruchnyka dlya uchniv spetsial'noyi shkoly. // Zb. Naukovykh prats' Problemy suchasnoho pidruchnyka. – K., 1999 – s.165-166.
5. Kravets' N.P. Do pytannya pro pidruchnyky z chytannya dlya dopomizhnoyi shkoly. // Zb. Naukovykh prats' Problemy suchasnoho pidruchnyka. – K. – 1999. – s.163-164.

Чепурная Л.Г. Уовершенствование содержательного наполнения школьных учебников для умственно отсталых учащихся в Украине в период 1991-2005 г.

В статье рассматривается проблема разработки и создания отечественных учебников для обучения учеников с нарушениями умственного развития и обновления их содержания в период с 1991-2005 годы. Проанализованы исследования ученых-дефектологов Украины, которые теоретически обосновали необходимость коррекционного подхода к разработке содержания специальных школьных учебников для умственно отсталых учеников. Сделан психолого-педагогический анализ действующих школьных учебников в Украине и определены подходы к обновлению и усовершенствованию их содержания.

Ключевые слова: дефектология, содержание, школьный учебник, умственно отсталые ученики, психолого-педагогический анализ.

Chepurna L.H. Improvement of the semantic content of school textbooks for mentally retarded students in Ukraine during the period of 1991 -2005.

In this article the problem of development and creation of domestic textbooks for students with intellectual disabilities and update of their content from 1991 through 2005 is considered. The research works of defectologists from Ukraine, who theoretically substantiated the need for corrective approach to the development of special content of school textbooks for mentally retarded students, have been reviewed. Psychological and pedagogical analysis of existing school textbooks in Ukraine has been done and approaches to upgrade and improve their content have been determined.

Keywords: defectology, content, textbooks, mentally retarded students, psychological and pedagogical analysis.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2016 р.

Статтю прийнято до друку 26.09.2016 р.

Рецензент: д.п.н, акад. Шеремет М.К.

УДК 376-056.264.091.33:81

Чередніченко Н.В.

**ОСОБЛИВОСТІ ОПАНУВАННЯ ОСНОВ ФОНЕТИКИ ТА ГРАФІКИ
МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ**

У статті висвітлено особливості засвоєння фонетико-графічних умінь молодшими школярами з порушеннями мовленнєвого розвитку. Проаналізовано типологію та механізми фонетико-графічних помилок, яких припускаються учні під час різних видів письма. Відзначено, що основними причинами їх виникнення є порушення слухо-вимовної диференціації фонем в усному мовленні, несформованість звуко-буквених асоціацій, незнання фонетико-графічних правил, а також недостатня автоматизація відповідних навичок.

Наголошується на значущості розділу «Фонетика і графіка» в системі вивчення «Української мови» як шкільного предмету та формуванні навичок грамотного письма у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення. Визначено основні орфоепічні та фонетико-графічні уміння, які мають опанувати молодші школярі у початковій школі. Підкреслено важливість проведення своєчасної діагностики відповідних знань, умінь та навичок, а також правильної організації корекційного навчання, спрямованого на опанування учнями початкових знань, умінь та навичок з фонетики та графіки.

Ключові слова: фонетика, графіка, писемне мовлення, фонетико-графічні уміння, дисграфія, фонетико-графічні помилки, орфограма, орфографічна пильність.

На сучасному етапі навчання та виховання дітей особливо гостро постає проблема опанування навичками письма і читання учнями початкових класів як спеціальних, так і масових загальноосвітніх шкіл. Діти, які нездатні до нормального засвоєння читання і письма, з великими труднощами оволодівають ними в процесі тривалого спеціального навчання, хоча встигають з інших предметів. Якщо така дитина своєчасно не отримує корекційної допомоги, її стан ускладнюється різними відхиленнями у формуванні особистості, невротичними порушеннями, що в підлітковому віці може призвести до девіантної поведінки.

За даними О.М. Корнєва, серед учнів початкових класів порушення письма (дисграфія) спостерігається у 6-7 відсотків дітей. За свідченням Т.В. Пічугіної, Л.В.Тенцер, від 7 до 17 відсотків школярів, незалежно від рівня загального інтелектуального розвитку, страждають стійкою неспроможністю опанувати писемне мовлення. Симптоматика дисграфії проявляється у стійких помилках: замінах, пропусках та спотвореннях букв, спотворенні складової структури слова, порушенні злитності написання окремих слів у реченні, аграматизмах на письмі [2].